

Stanovisko Asociace děkanů Pedagogických fakult ČR ke kvalifikačnímu vzdělávání učitelů

V souvislosti s ukončováním období, v němž bylo možno uplatnit výjimky z kvalifikačních předpokladů, stanovených pro pedagogické pracovníky zákonem č. 563/2004 Sb., se rozvinula živá diskuse. Bohužel v ní zaznívají i hlasy, vyžadující další odklad platnosti tohoto zákona, či dokonce jeho revizi. Je dokonce uváděno, že pro vykonávání učitelského povolání není jemu odpovídající vysokoškolská průprava nutná, poněvadž vše potřebné se lze naučit pouhou praxí; že bez zapojení nekvalifikovaných pracovníků hrozí na některých školách kolaps apod. Těmto hlasům se často dostává mediální podpory, matoucí veřejnost a ohrožující ve svých důsledcích celý náš vzdělávací systém, v první řadě pak kvalitu školní, vzdělávací a výchovné péče o mladou generaci. V reakci na tuto skutečnost se sešli dne 28. 2. t. r. děkanky a děkani pedagogických fakult ČR (eventuálně jejich pověřením zástupci) na mimořádném jednání Asociace děkanů pedagogických fakult ČR a shodli se na následujícím stanovisku.

1 Vysokoškolské, kvalifikační vzdělání učitelů, zakončené magisterským diplomem, je nezbytnou podmínkou výkonu učitelského povolání, jak to odpovídá zmíněnému zákonu

Je třeba zdůraznit, že požadavkem na vysokoškolské, magisterské vzdělání se učitelství plnoprávně přiřazuje k profesím lékařským, právnickým, inženýrským apod., což plně odpovídá jeho významu a náročnému obsahu učitelských profesních kompetencí: Jak pro přípravu nastupující generace - její vzdělanost a osobnostní rozvoj, tak pro společnost, vyžadující patřičnou kvalitu lidských zdrojů zabezpečujících udržitelný rozvoj, konkurenceschopnost, morální kvality společenského soužití. Jakékoliv zpochybňování této skutečnosti je nebezpečné, demagogické, znevažující učitelské povolání v jeho povznášejícím poslání. Přípravné učitelské vzdělávání, aby splnilo svůj účel, musí být vzděláváním systematickým, soustavným, zdůvodněným co do své skladby a funkčnosti, garantovaným co do kvality odpovídající institucí - Akreditační komisí ČR. Jeho završení magisterským diplomem stvrzuje, že dotyčný jedinec tímto vzděláním prošel, že je zvládl, že je plně profesně fundován. A že tím splňuje základní nutnou, nikoliv dostatečnou podmínku pro to, aby byl kvalitním učitelem, i když samozřejmě k této podmínce následně, či paralelně musí přistupovat podmínky další - praxe, motivace, ethos

práce s dětmi a mládeží atd. Učitel, který tímto úplným kvalifikačním vzděláním neprošel, může za mimořádně příznivých podmínek posléze zvládnout rutinu běžného vyučování např. tím, že se opírá o talent, intuici, zkušenosti z vlastního školního dětství, dosavadní vzdělání, pomoc kolegů, příležitostné kurzy apod., ale nemůže se stát učitelem nutného širokého vědomostního a dovednostního rozhledu z několika oborů a bohatství inspirujících zdrojů. Nemůže být učitelem, reflektujícím široké spektrum souvislostí, v nichž se jeho práce s žáky odehrává a vyvozovat z nich kvalifikovaná, kvalifikovaně argumentovaná rozhodování. Na místě je připomenout si minimálně 11 oblastí, které jsou mimo možnosti profesního zvládnání bez důkladné kvalifikační vysokoškolské průpravy. Jsou to oblasti:

- projektování vzdělávacích cílů vzhledem ke konkrétní žákovské populaci;
- toho, co má být vyučováno (učivo) a co je třeba adresně aktualizovat vzhledem ke konkrétním žákům (z hlediska jejich věku, vnitřních i vnějších předpokladů úspěšně se učit apod.);
- metod a strategií efektivní výukové komunikace;
- aktivizujícího hodnocení, které vede žáky k zodpovědnosti za jejich výkon, k sebehodnocení apod.;
- práce s nemotivovanými a neukázněnými žáky a s jejich rodiči, které je třeba získat pro účinnou spolupráci;
- vyhledávání a rozvíjení nadaných a talentovaných žáků;
- překonávání bariér, plynoucích z různých forem znevýhodnění (sociálního, psychického, tělesného);
- vytváření inkluzivních škol a tříd;
- zvládnání sociálně patologických jevů;
- využívání technických možností zvyšování efektivity výuky (práce s počítači, s interaktivní tabulí, s pomůckami pro přírodovědné experimenty atd.);
- vytváření pospolitosti školní třídy, s důrazem na spolupráci, vzájemnou oporu apod.

Značný význam má i to, že učitel s vysokoškolským učitelským diplomem byl během svého studia uveden do aktivit a potřeb trvalého sebevzdělávání; do vzdělávacího a sebevzdělávacího životního pohybu, který se mu stal samozřejmostí, zdrojem trvalého seberozvoje i životního uspokojení.

2 K analýze stávající situace s uplatňováním zmíněného zákona

Krajní znepokojení vyvolává skutečnost, že navzdory dvěma pětiletým odkladům plného uplatnění výše uvedeného zákona, je dnes (podle výsledků průzkumu provedeného MŠMT) v některých krajích, respektive oblastech až 17 % učitelů, kteří kvalifikační požadavek nesplňují. Je třeba podrobně analyzovat podíl jednotlivých skupin nekvalifikovaných učitelů z hlediska věku, dosaženého předchozího vzdělání (středoškoláci versus ti, kteří dosáhli vzdělání vysokoškolského a chybí jim toliko didakticko-pedagogicko-psychologické doplnění), předmětového zapojení apod. Je žádoucí souběžně zjistit, jak je to s kvalifikovanými absolventy, kteří se marně o práci ve školách ucházejí na úradech práce či mimo ně. Je také třeba se ptát, co dosud nevykonali ředitelé škol, jejich zřizovatelé, Česká školská inspekce a MŠMT ČR, aby nekvalifikované učitele přiměli ke studiu nebo je vyměnili za kvalifikované. Proč nebyl vyvinut náležitý tlak?

3 Cesty k řešení stávající situace

Na základě získaných podrobných statistických údajů MŠMT ČR bude třeba hledat východiska, která nezpochybňují základní princip (viz bod 1), ani plošně a bez záruky nenabízí toliko další prodloužení již desetileté lhůty. Je třeba vydělit a jasně definovat případy, kdy je záhodno vyjít případně vstřícně. Ovšem za podmínek, že:

- (a) bude zajištěno, že nejde jen o prodlužování vlekoucího se desetiletého vyhýbání některých nekvalifikovaných pracovníků co do završení platnosti zákona;
- (b) budou poskytnuty fakultám připravujícím učitele příslušné finanční prostředky a podmínky pro realizaci doplnění kvalifikace.

Prioritní skupinu, která si zřejmě nejspíše zaslouží zmíněné vstřícné kroky, jsou nekvalifikovaní pracovníci s dlouhodobou praxí a předchozím vysokoškolským neučitelským vzděláním, zkušeností a silně motivovaní a podávající spolehlivé výkony. Zde je třeba jednat o takové úpravě vzdělávacího-kvalifikačního programu, který bude brát v maximální možné míře jejich motivaci kvalifikační vzdělání realizovat, respektive v nich tuto motivaci navodit. V této souvislosti bude žádoucí působit především na ředitele příslušných škol.

Podstatným a nanejvýš pozitivním příspěvkem k řešení situace je obdobné jednoznačné stanovisko Odborového svazu pracovníků ve školství a přístup MŠMT ČR. Na uvedeném jednání Asociace děkanů PdF ČR děkanů byl přítomen náměstek ministra Fryč. Dne 7. 3. 2014 je přislíbeno setkání děkanek a děkanů pedagogických fakult s ministrem školství, mládeže a tělovýchovy M. Chládkem, jehož cílem je konkrétní opatření upřesnit. Díky těmto skutečnostem je možno spoléhat, že idea zákona, vyjádřená v pozici pedagogických fakult, bude plně respektována a uváděna ve skutek a podpořena konkrétními opatřeními, umožňujícími překlenout kritické období tohoto roku.

Pedagogické fakulty, přestože situaci nezavinily, jsou okamžitě připraveny udělat vše pro zabezpečení základního předpokladu kvality učitelské profese, kterým ukončené učitelské vysokoškolské vzdělání bezesporu je. Jsou plně připraveny zapojit se do funkční spolupráce zainteresovaných orgánů.

V Praze dne 7. 3. 2014

Ke stanovisku se jmenovitě připojili:

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc., děkan Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické Technické univerzity v Liberci

doc. PaedDr. Jana Coufalová, CSc., děkanka Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni

doc. PaedDr. Pavel Doulík, PhD., děkan Pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem

doc. Mgr. Tomáš Jarmara, Ph.D., děkan Pedagogické fakulty Ostravské univerzity v Ostravě

doc. Ing. Čestmír Serafín, Dr. Ing-Paed IGIP, děkan Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

doc. RNDr. Josef Trna, CSc., děkan Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně

doc. PhDr. Pavel Vacek, Ph.D., děkan Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové

Mgr. Michal Vančura, Ph.D., děkan Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

doc. PaedDr. Radka Wildová, CSc., děkanka Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze

Sedmdesátiny doc. PhDr. Stanislava Střelce, CSc.

Významné výročí zastihuje doc. Střelce v plné pracovní aktivitě, ale připomínat jej příliš nehodlá. Proti tomuto postoji lze oprávněně namítat, že naopak významná výročí lidí, kteří svou prací společnost obohacují, je třeba zveřejňovat, protože mimo jiné slouží i jako příklad pro ostatní. To platí také v případě Stanislava Střelce, který přes svůj přínos oboru, jemuž se s úspěchem věnuje, zůstává raději v pozadí.

Stanislav Střelec se narodil 18. 8. 1944 ve Velešovicích, okres Vyškov, kde byl jeho otec učitelem málotřídní školy. Učitelské prostředí ho od mládí orientovalo na vzdělávací aktivity, ale i na spoluúčast na kulturním dění v obci. Otec byl cvičitelem v Sokole, knihovníkem, amatérským výtvarníkem, příležitostným publicistou a vynikal též jako pěstitel ovoce. Stanislav využíval od dětství jako pilný čtenář obecní knihovnu, účinkoval v dětském divadelním souboru, recitačních soutěžích a podílel se úměrně svému věku také na dalším společenském dění vesnice. Po středoškolských studiích absolvoval v Brně pedagogickou fakultu (Bi-Ch, 1965), při zaměstnání filozofickou fakultu (pedagogika, 1973), učil na základních školách ve vyškovském okrese.

Vyzbrojen učitelskými zkušenostmi a odborným studiem pedagogiky nastoupil v roce 1971 na brněnskou pedagogickou fakultu, kde v průběhu let plnil různé akademické povinnosti, byl např. také zástupcem vedoucího katedry pedagogiky a proděkanem pro denní studium. Vždy se vyznačoval širokým rozhledem i nadhledem nad problémy, pracovitostí a zodpovědností, což se promítá i do jeho vztahů ke kolegům i studentům. Jeho hlavní odborné i publikační aktivity se týkají otázek teorie výchovy, zejména problematiky rodinné výchovy, kde patří k našim předním odborníkům.

Po nástupu na fakultu věnoval hlavní pozornost různým tématům rodinné výchovy, hlavně sledoval vlivy rodinného prostředí při utváření osobnosti dítěte a otázky spojené se spoluprací školy s rodinou při výchově dětí. Tuto problematiku zpracoval v četných studiích, v několika monografiích i v referátech na konferencích u nás i v zahraničí. Do povědomí širší pedagogické veřejnosti se dostala zejména publikace *Kapitoly z rodinné výchovy* z r. 1992, na níž má rozhodující autorský podíl. Jeho publikační činnost se opírala o terénní výzkum, což mu umožnilo budovat tuto pedagogickou disciplínu na pevném základě. Svědčí o tom i jeho pozice garanta v mezinárodním projektu Výzkum výchovného prostředí v rodině (Vienna, 1994–1996). Svě

zkušenosti a odbornost zúročil také v návrhu nového oboru Učitelského studia předmětů zaměřených na život v rodině.

Dlouhodobě věnuje Stanislav Střelec pozornost jedné z hlavních disciplín pedagogiky – teorii a metodice výchovy, kterou propracovával s ohledem na její význam ve studiu učitelství. Z četných publikací na toto téma uveďme aspoň hlavní tituly, na kterých se jako spoluautor podílel a které také redigoval. Jsou to např. *Kapitoly z teorie a metodiky výchovy* (1998), *Studie z teorie a metodiky výchovy, I, II*, které vyšly v několika vydáních (2005, 2006, 2011), aj. Poslední text je kolektivní monografie, která slouží také jako učebnice pro studenty všech oborů studia na PdF MU.

Obsáhlé výzkumné a publikační aktivity projevily Stanislav Střelec také při řešení Výzkumného záměru PdF MU Škola a zdraví pro 21. století, v němž vedl dílčí projekt Třídní učitel – činitel ovlivňující zdraví svých žáků. Spoluřešitelkou byla Jana Krátká, výsledky byly publikovány i v zahraničí a staly se též tématem odborného zájmu při návštěvách řešitelů na univerzitách v Barceloně, Londýně a New Yorku. Další výzkumné téma Edukační podmínky v rodinném prostředí nadaného dítěte (žáka) řeší Stanislav Střelec v rámci Výzkumného záměru PdF MU Speciální potřeby žáků v kontextu RVP ZV. V současné době je do tisku připravena monografie *Třídní učitel – spolupráce s rodiči – kvalita života žáků* (spolu s I. Loudovou). Kromě výzkumných aktivit se jubilant podílí na přípravě nového společného základu učitelského studia, na návrhu nového studijního oboru Aplikovaná pedagogika a také na inovacích v doktorském studiu oboru.

Jak je vidět i ze stručného výčtu oslavencovy odborné činnosti, Stanislav Střelec se ve svém odborném zaměření vytrvale věnuje problematice teorie výchovy, a to zejména otázkám výchovy v rodině. V této oblasti dosáhl výsledků, které se promítají do teorie i do praxe. Jako uznávaný odborník je zván na zahraniční pobyty a konference (např. Wroclaw, Poznaň, Krakow, Vídeň aj.). Přehled hlavních výsledků Střelcovy akademické dráhy ukázal, že svým dílem nejen obohatil pedagogickou vědu, ale i jeho bezprostřední a angažované učitelské působení je vysoce hodnoceno kolegy i studenty. Je proto žádoucí taková výročí připomínat.

Josef Maňák
emeritní profesor MU